

с.

5. Панасюк А. Ю. Имидж : енцикл. словарь / А. Ю. Панасюк. – М. : РИПОЛ Классик, 2007. – 768 с.
6. Панасюк А. Ю. Формирование имиджа: стратегия, психотехники, психотехнологии / А. Ю. Панасюк. – М. : Омега-Л, 2007. – 266 с.
7. Хавкіна Л. М. Іміджологія : навч.-метод. посібник для студентів зі спец. „Журналістика” / Л. М. Хавкіна. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 64 с.

С. В. ШебелістПолтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
(м. Полтава)

ЛІТЕРАТУРНИЙ РЕПОРТАЖ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПРЕСІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

Паралельно з розповсюдженим жанром інформаційного репортажу в українську журналістську практику активно входить інший його різновид – літературний репортаж. У силу своєї природи він не належить винятково до інформаційної групи жанрів та є більш спорідненим із публіцистикою, адже, як і її, літературний репортаж можна читати коли завгодно, а не лише з актуальних інформприводів. Це, можна сказати, „писання на вічність”, без претензій на всеохопність узагальнень і висновків.

Активізація цього жанрового різновиду в сучасній вітчизняній пресі зумовлена кількома причинами. Українська журналістика продовжує засвоювати міжнародний досвід, запроваджуючи в мас-медіа західні стандарти журналістики, що не зводяться до відомої формули об’єктивності й безсторонності *news not views* (новини без поглядів), але також передбачають використання живої, яскравої, белетризованої подачі інформації. У сухій замітці це втілити неможливо, та й аудиторії не цікаво читати тексти, позбавлені „родзинок”, „горішків” і „жвавинок”. Відповідно, на цей запит реагують редакції видань, які дедалі частіше публікують подібні матеріали.

Основним джерелом професійного досвіду або й школою репортажу для українських журналістів виступають переклади зарубіжних авторів, насамперед польських, що зовсім не випадково, адже в Польщі літературний репортаж перебуває на високому рівні. Раніше в Україні лише нечисленні знавці щось читали з Ришарда Капусцінського, але – в оригіналі. Нині читачам доступні переклади його творів „Імперія”, „Імператор. Шахіншах” і вибрані фрагменти з інтерв’ю „Автопортрет репортера”. Трохи раніше побачили світ книжки більш сучасних польських авторів, насамперед із „Gazety Wyborczej”: Маріуша Щигела („Готланд”, „Зроби собі рай”, „Неділя, що відбулась у середу”), Кшиштофа Варги („Гудяш із турула”), Вітольда Шабловського („Убивця з міста абрикосів”, „Наша маленька ПНР”), Яцека Гуго-Бадера („Біла гарячка”), Кристини Курчаб-Редліх („Пандьрошка”, „Головою в мур Кремля”).

Усі вони так чи так виростають з традиції „професора польської школи репортажу” Ришарда Капусцінського – як її продовження чи заперечення. Відчуваючи зростаючий аудиторний запит, київське видавництво „Темпора” не лише видає класику і новинки польської репортажистки, а й організовує конкурс „Самовидець”, спрямований на поширення та розвиток цього жанру в Україні. Твір переможця виходить окремою книжкою („Україна: масштаб 1:1” Олега Криштопи, збірка „Veni vidi scripsi. Світ у масштабі українського репортажу”), фіналістів нагороджують у Варшаві, оскільки партнером заходу є Інститут репортажу.

Також цікавий навчальний проект втілила Школа журналістики Українського католицького університету, магістранти якої – після прослухування курсу майстер-класів за участі українських, польських і російських репортерів – підготували добірку матеріалів з дня голосування на парламентських виборах 2012 р., що були опубліковані в різних виданнях протягом листопада. Відповідно до концепції, двоє журналістів мали поїхати у відрядження у глибинку з цікавим історичним або соціальним бекграундом (Бахчисарай, Севастополь, Умань, Жовті Води, Космач, Косів, Мукачеве, Єнакієве, Миргород, Золочів, Ізмаїл) і написати статті, в яких би були передані атмосфера міста та ментальність його жителів на тлі виборчих перегонів.

Так, у газеті „День” вийшов матеріал Христини Бондаревої та Богдана Головка „Забудькувате місто”, присвячений Миргороду („День”, № 199–200, 2-3 листопада 2012 р.). Текст доволі розлогий, але написаний сконцентровано. Динаміки та реалістичності зображення йому надають описи й діалоги з пересічними містянами і політично активними громадянами, парадоксальні спостереження (портрет Степана Бандери в насінневій крамниці) та влучні коментарі респондентів („Рівень життя такий низький, що людину можна купити продуктовим набором. Це видно навіть по тому, які калоші продають на базарах. Влада, яка нічого не дала цим людям, спекулює на їх бідності” або „У курортному Миргороді згадують гетьмана Данила Апостола й Голодомор, але голосують за комуністів і регіоналів”). Добрий репортаж якраз і будується на таких засадах, щоб через репліки людей, деталь або ледь уловимий штрих показати ціле.

Запит на репортажистику втілюється не лише на рівні окремих статей у журналах „Український тиждень” і „Країна”. Популярність жанру призвела також до появи видань, у яких репортаж є домінантним. За зразком і ліцензією журналу „Русский репортер”, що має наклад 160 тис. примірників, в Україні 2013 р. з’явився журнал „Вести. Репортер”. Редакція публікує розлогі матеріали з великими фото, не побоюючись, що це знеохотить читача, призвичаєного здебільшого проглядати стрічку новин в Інтернеті. Та навпаки – видання якраз і зорієнтоване на вдумливе читання розлогих текстів документально-драматичного спрямування. „Суцільна „чорнуха” – не найкращий варіант для репортажу. Ситуацію слід висвітлити так, щоб читач поспівчував героєві з його драмою, адже „люди співчують людям”. „Чорнушні” теми приходять самі, шукати їх не доводиться, на відміну від позитиву. Та справжній фаховий репортажист завжди знайде позитивного героя. Втім, інша крайність – репортаж про те, як „жила собі хороша людина...” – це також нудно й нецікаво. „Якщо у вас лише чорне чи лише біле, це суперечитиме життєвому досвіду читача”, – застерігає Віталій Лейбін” [3].

Основна аудиторія „Русского репортера” – представники середнього класу, рефлексуюча і платоспроможна частина суспільства, яка забезпечує успішне функціонування журналу як бізнесу. Багато серед шанувальників видання студентів, особливо з факультетів журналістики. Його український аналог „Вести. Репортер” поки що таким не став і нині лише намагається завоювати симпатії читачів, пропонуючи їм непоганий контент за доступною ціною, яка є нижчою за вартість конкурента „Країни”. Наскільки успішною видасться ця боротьба за увагу аудиторії, покажуть найближчі роки, в які, напевно, слід чекати подальшого розвитку української репортажистики, вибудовування жанрової ієрархії та появи в ній нових імен, які поступово починають з’являтися на журналістській сцені (наприклад, Лесь Белей із книжкою „Ліхіє дев’яності: любов і ненависть в Ужгороді”).

Репортаж є одним із найбільш популярних жанрів у журналістиці, але водночас він є й одним із найскладніших, адже вимагає від журналіста напруженої роботи зі збирання інформації, її обробки й остаточної підготовки матеріалу до друку. Звісно, не кожен репортаж потребує від журналіста копійки праці. Наприклад, якщо йдеться про інформаційний репортаж з місця події, то його можна написати за відносно короткий період. Зовсім інша річ – написати проблемний чи літературний репортаж, який за своїм стилем і звучанням впритул наближається до художньої літератури та має довший „термін придатності”, ніж звичайна газетна чи журнальна публікація. Такий жанровий різновид вимагає особливо підходу та певної методики написання.

„Художні репортажі у літературній практиці нерідко називаються документальними повістями, документальними розповідями, художніми нарисами, – зазначає Володимир Здоровега. – Сплеск документальної прози був спричинений незадоволенням літератури її відірваністю від реалій життя. У 60-ті роки минулого сторіччя ця творчість із легкої руки американських літераторів була іменована „новим журналізмом”, увібравши найкращі риси репортажу. Її принцип – максимум правдивості не тільки щодо самого змісту, але й у всіх деталях розповіді, послідовності у документальності побудови окремих сцен, точності деталей, природності діалогів тощо” [1, С. 179–180].

Для того, щоб уміти писати літературний репортаж, потрібно не лише оволодіти теоретичними навичками вправного письма, але й розвивати у собі фахові навички. По-перше, бути спостережливим, уміти бачити в буденних речах і подіях ширший зміст і

контекст, загалом – цікавитися навколишнім життям. Саме це, нюх на інформацію, й відрізняє журналіста від людей інших професій, які не звертають уваги на те, про що журналіст майже неодмінно захоче написати. Для цього потрібно записувати в нотатник теми для статей або окремі враження, котрі пізніше можна буде покласти в основу статей.

По-друге, потрібно ретельно продумувати концепцію майбутньої публікації, аналізуючи, на які аспекти потрібно зробити акцент і до кого звернутися за коментарем, щоб зображувана картина дійсності була об'ємною та реалістичною. Вона може варіюватися в процесі роботи, але умовний кістяк публікації має існувати ще до початку безпосереднього збору інформації з конкретної теми. Добрий репортаж має нагадувати фільм або п'єсу, де в яких повинні бути зав'язка, конфлікти, сюжетні інтриги, кульмінації та розв'язка.

По-третє, важливо мати інтуїцію та відрізнити головне від другорядного, розуміти, що підходить і важливе для матеріалу, а що зайве. З іншого боку, як радять деякі практики, потрібно якомога більше нотувати, щоб охопити те, що дозволяє відтворити атмосферу. При цьому журналісти наголошують, що далеко не вся занотована в блокнот інформація обов'язково потрапить в остаточний варіант статті. Так, репортер „Gazety Wyborczej” Маріуш Щигел у своїх матеріалах використовує 25% з усього записаного. Деякі журналісти, буває, взагалі нічого не записують, а лише дуже уважно слухають співрозмовника і тільки потім починають писати статті, в які потрапляє найсуттєвіше. Використання диктофона дещо розслаблює репортера і зменшує його увагу до побаченого та сказаного.

„... я ніколи не записую на диктофон. Я взагалі не користуюся такою технікою. Просто не записую! А чому? Бо досвід вчить мене, що коли люди опиняються перед мікрофоном, вони починають говорити інакше, зовсім інакше вибудовують думку, – пояснює класик жанру Ришард Капусцінський. – Гублять оригінальність і природність мови, яка стає формалізованою, штучнішою й вимушеною. Тому у бажанні дістатися найглибших шарів людської психіки, до того, що вона насправді хотіла би сказати, і то в якнайприродніший спосіб, я мусив раз і назавжди відмовитися від диктофона” [2, с. 42].

По-четверте, репортер має бути дуже уважним до деталей, які часто є промовистим штрихом до зображуваної картини. Вміння побачити й вдало подати цю подробицю збагатить матеріал або навіть може стати відправною точкою чи ефектним лідом до статті. У матеріалі про події російсько-грузинської війни 2008 р. Мустафа Найем описує, як грузинські солдати піднімають стакан із горілкою „Російський стандарт”, випиваючи її у пам'ять тих, хто загинув за Грузію („Російський стандарт” під „День Победы” гармонійно доповнювала назва закладу – „КГБ”, „Господар чужого дому”, „Дзеркало тижня”, № 30, 15 серпня 2008 р). Чи, наприклад, Павел Решка, пишучи про „революцію троянд” 2003 р., звертає увагу на склянку чаю на трибуні парламенту: ще кілька хвилин тому з неї пив президент Едуард Шеварднадзе, а вже зовсім скоро з тієї самої склянки випив Міхеїл Саакашвілі, який увірвався в парламент з опозиціонерами й мітингувальниками. „Деталь – пальці велетня”, – писав американський письменник Філіп Рот. Цю тезу завжди доводить моя робота, – стверджує Маріуш Щигел. – Репортер шукає такої деталі, у якій може відбитися загальний стан. Аби читач у краплі води побачив море” [4, с. viii]. Часто влучна деталь дозволяє читачам краще зрозуміти суть проблеми, ніж докладний опис побаченого.

По-п'яте, сучасний репортаж вирізняє відносний лаконізм. Це пояснюється тим, що сучасні читачі схильні до швидкого читання, а тому довгі за обсягом тексти їх, як правило, знеохочують. Отже, щоб не втратити цю публіку, журналісти мають писати доступно, коротко й без надлишку подробиць. Якщо ж це все-таки значні за обсягом тексти, на кілька сторінок, як у журналі „Вести. Репортер”, то це передовсім має бути цікаво, захопливо й наближено до життя – як у доборі теми, так і в її подачі.

Ключова особливість будь-якого репортажу – створення ефекту присутності. Досягти цього можна, врахувавши кілька порад практиків:

- вживати у письмі особливі і дуже конкретні іменники та прикметники;
- добирати активні та візуальні дієслова;
- уникати прислівників;

- оминати прийменникові кліше;
- не втрачати героїв із фокусу, розвивай сюжети паралельно;
- створювати метафори;
- грати з голосами, звуками, ритмами.

Ефект присутності в репортажі створюють діалоги. Це необов'язково мають бути розмови героїв публікації, які висловлюють свою думку. У ролі співрозмовника може виступати й сам журналіст, оформлюючи бесіду відповідним чином, передаючи мовлення героїв максимально близько до реальності. Характерні для людини слова („полуничка“, „яблучка“, „огірочки“, „помідорчики“ – у зменшено-пестливій формі), регіональна мовна специфіка („Василович“, „видіти“, „ловкий“, „файний“), сам спосіб побудови речення або розгортання думки (з умотивованими „е-е-е“ і „ну-у-у“) – все це дає змогу краще уявити живу картинку дійсності.

Щоб не втрачати динамізм оповіді, в репортажі слід використати кілька ефектних переходів і несподіваних сюжетних поворотів („і раптом“). Бажано не нав'язувати читачеві власну думку. Навіть якщо вона є в репортера, то не слід її відверто демонструвати або повчати публіку. Аудиторію можна підвести до певного висновку самим фактажем – не розповідаючи, а показуючи щось або когось. Достатньо іноді просто дати людині висловитися і з цієї одиничної особистої історії можна зробити ширші узагальнення.

У репортажистичці активно практикується використання метафор, аналогій, парадоксів й анекдотів, які можуть стати відправною точкою для написання статті. Проте алюзія на мистецький твір має бути зрозуміла читачам або, принаймні, витлумачена їм для адекватного розуміння тексту. Бо те, що для одних виявиться захопливою інтелектуальною грою з розпізнавання цитат і образів, для інших буде незрозумілим авторським ходом.

Загалом репортерська праця вимагає від журналіста широких знань суспільних процесів, зосередженості, уваги до подробиць і творчої дисципліни, щоб значний масив зібраної інформації передати у сконцентрованій, яскравій і цікавій формі, та ще й так, щоб матеріал „прожив“ довше життя, ніж звичайна оперативна публікація.

ЛІТЕРАТУРА

1. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості: підручник / Володимир Здоровега. – 3-тє видання. – Львів: ПАІС, 2008. – 276 с.
2. Капусцінський Р. Автопортрет репортера / Ришард Капусцінський; [пер. з пол. Б. Матіяш]. – К.: Темпора, 2011. – 134 с.
3. Прохасько М. Репортажний диявол у деталях [Електронний ресурс] / Маркіян Прохасько. – Режим доступу: <http://osvita.mediasapiens.ua/material/11750>
4. Щигел М. Неділя, що відбулась у середу / Маріуш Щигел; [пер. із пол. А. Бондар]. – К.: Темпора, 2013. – 302 с.

Е. Г. Шестакова
(м. Донецьк)

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЖУРНАЛІСТИКА: ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО ПРОФЕСІЙНОГО ЖУРНАЛІСТА

Розмову про методику та ідейне підґрунтя сучасної журналістської освіти необхідно починати з позначення декількох, здавалося б, вже цілком тривіальних проблем, але й водночас таких, що всупереч практиці життя залишилися не досягнутими в своїй справжній глибині. Вони зумовлені низкою соціально-культурних катаклізмів другої половини ХХ – початку ХХІ ст. та реакцією на них сучасної людини, яка звикла комфортно виживати у плинні інформаційно-комунікативних потоків, майже забувши, що таке справжня рефлексія, морально-етична, громадська позиція, особистісна відповідальність, соціальні цінності. В цьому трагічному стані сучасної культури багато в чому винні й масмедіа, які на межі наших століть поступово та цілеспрямовано переорієнтували